Bernáth László: Kockáztat-e Isten?

(Richard Rice: The future of open theism. From antecedents to opportunities. InterVarsity Press, Downers Grove, Illinois, 2020)

2020-10-01 Bernáth László Hozzászólás most!

„Én legalábbis meg vagyok győződve, hogy ő [isten] nem dobókockázik.” Ezt nem egy mélyen hívő ember írta, aki szigorúan követi a vallási tradíciókat, hanem Albert Einstein. Bár Einstein nem hitt a zsidó és a keresztény vallás személyes Istenében, sőt, úgy vélem, világnézete közelebb áll az ateizmushoz, mint bármiféle istenhittez, az idézett mégis jól mutatja, hogy még számára is volt valamilyen alapvető összefüggéstelenség a véletlen, a kiszámíthatatlanság és az istenfogalom között. Ezen éppen attól ízes, az Ő éppen attól ér, hogy minden felett uralkodik, és ezért nincs semmi, ami felett ne gyakorolna teljes körű ellenőrzést. Isten hatalma olyan nagy, hogy még arra is képes, hogy uralmát az általa teremtett létezőkön keresztül gyakorolja, de még ilyenkor sem történik semmi az Ő beleegyezése nélkül. A legborzalmasabb eseménynek sem következhetnek be úgy, hogy Isten ne engedné és – valamilyen közvetett értelemben – ne akarná a bekövetkezésüket. E legborzalmasabb eseményeket persze a jóságos Isten nem önmagáért akarja és engedi megtörténni, hanem mert valamilyen magasztos cél lebeg a szeme előtt, melynek megvalósítását a szóban forgó természeti és/vagy morális katasztrófa valamiképpen elősegíti – sokszor az ember számára érthetetlen módon. Ha e legborzalmasabb események nem lennének az isteni terv részei, hanem Isten terve ellenére következnének be, Isten uralma nem volna teljes, az Úr nem lenne többé a teremtett világ ura, és így megszűnne istennek lenni – ami ösellentmondás és képtelenség.

Istennek az a képe, amely ő mint a mindenek felett teljes uralmat gyakorló legfőbb urat ábrázolja, nem csupán kulturális jelentőséggel bír, amennyiben meg az ateisták istenképzetét is meghatározza, hanem nagyon is következetes teológiai gondolatmenetben alapul. Ám nem mindenki ért egyet ezzel a gondolatmenettel. Richard Rice *The future of open theism. From antecedents to opportunities* című könyve egy olyan teológiai irányzatról szól, amely hadat üzent ennek az istenképnek. Az úgynevezett „nyitott teizmus” szerint Isten *semmilyen módon* nem uralja teremtményei szabad akaratát. Még olyan körvonalú és látszólag ártalmatlan módon sem, hogy a szabad döntések előzetes ismeretében szándékosan úgy rendezi be a térelő szövetét, hogy – illeszkedvén az Ő mestertervéhez – ezek végül előségesek Isten örökkévaló akaratának megvalósulását. Rice és a nyitott teizmus képviselői szerint ez már csak azért is képtelenség, mert ha az emberek valóban szabad akaratral rendelkeznek, és döntéseik során egynél több alternatíva áll nyitva előttük, akkor Isten egyszerűen nem tudhatja előre, hogyan fognak dönteni. Isten minden egyes ember megtermetésével jelentős kockázatot vállal: nem tudhatja előzetesen, hogy azok elfogadják-e Isten kegyelmét, és szoros kapcsolatba kerülnek-e vele, vagy elutasítják és elkárhoznak. A morális rossz bekövetkezését Isten semmilyen módon nem akarja, ezért a teljes felelősség a bűnös ember vállán nyomja – ugyanakkor a szabad akaratát gyakorló ember megtermetésével Isten azt kockáztatja, hogy nagyon sok minden nem az Ő akarata szerint fog alakulni.

Nem véletlenül írtam azt, hogy a nyitott teizmus *hadat üzent* annak az istenképnek, amely Istent egy mindent – úgy vagy úgy – ellenőrzés alatt tartó legfőbb úrként ábrázolja, és amely kép mellesleg az összes tekintélyes történelmi múltra visszatekintő keresztény felekezet teológiája számára központi szerepjel bír. Rice könyvének első fele részletesen bemutatja, hogy a nyitott teizmus fogalmát bevezető első, 1994 ex kiket (*The openness of God. A Biblical challenge to the traditional understanding of God*) szerzői hatásman feltételezhet kelhett az amerikai evangelikál teológiai gondolkodás talaján álló teológusok körében. A vita olyannyira eldurvult, hogy a nyitott teizmus két leghangosabb képviselőjét, Clark Pinnockot és John Sanderst majdnem kizárták a nagy tekintélyű bíró teológiai társaság, az Evangelical Theological Society tagjai közül.

Rice könyvének első fele egyszerre nagyon értékes és frusztráló. Értékes, mert kronológiai rendben haladva bemutatja és elemzi az evangelikál körökben és a filozófiai/teológiai szakfolyóiratok hasábjain zajló vitát a nyitott teizmusról. Ha valaki csak egyetlen könyvet szeretne olvasni a nyitott teizmusról, akkor mindenképpen ez legyen az: a kötet olvasója úgy érezheti, egy csapásra képbe került a nyitott teizmus amerikai történetével kapcsolatban, és semmiféle gondja nem maradt ki a tárgyalásból (ez az érzés pedig meghozhatja a kedvet ahhoz, hogy még jobban elmélyedjen a témában). Attól az „apró” problémától most hadd tekintsek el, hogy az értekintés nagyon erősen Amerika- és evangelikálcentrikus, a szerző láthatóan nem nagyon foglalkozik a nyitott teizmusnak a katolicizmus, az orthodox egyház vagy a judaizmus berkein belül befutott karrierjével (annak ellenére, hogy például orthodox részről olyan tekintélyes képviselői vannak, mint Richard Swinburne). Az viszont kifejezetten frusztráló, hogy Rice nem teszi fel komolyan a kérdést: vajon a nyitott teizmus miért részesült annyira szinte minősítő kritikai fogadtatásban a korábbi evangelikál teológiai gondolkodásban. Úgy tűnik számomra, hogy Rice ezt a problémát végső soron egy egyháztörténészről, Gerald R. Cragg70 számától idézettel próbálja röviden zárni: „Semmi sem vállaszt el oly elkeseredettek, mint a közös meggyőződések kis különbségei.” (Rice a 76. oldalon idézi Cragg *Freedom and authority* című művét.)

Ami azt illeti, ezt elég gyenge magyarázatnak tartom. Már csak azért is, mert Rice könyvéből a figyelmes olvasó számára igenis kirajzolódik, hogy mi hiányzott meg az elkeseredett vita hátterében, mint ahogy az is, hogy miért hagyott alább a vita a kívánt szinten. Az 1994-es könyv egyik legnagyobb hiánya az volt, hogy alcíme még válgosan jelzi, honnan indult a vita. A nyitott teizmus *bibliai* kihívást támasztott a sztenderd istenképpel szemben. Ennek megfelelően a vita 1994-ben és 2003-ban is tartó szakszában központi szerepet játszott az az érv, mely szerint a Biblia istenképét teológiai szempontból a nyitott teizmus koncepciója adja vissza a legjobban. Viszont ha áttekintjük a későbbi elemzéseket, azt látjuk, hogy ez az érv – tudniillik hogy a Biblia kimondottan a nyitott teizmus istenképét támasztja alá – fokozatosan visszaszorul, és a nyitott teistát egyre inkább arra kencetrítnalok, hogy minél többé témával kapcsolatban kidolgozzák és pontosítsák a teológiai eszközeiket. Rice is erre vállalkozik könyve második felében; nem találunk a kötetben olyan fejezetet, amelyben a szerző megpróbálná részletesen megmutatni, hogy a Biblia inkább a nyitott teizmus istenképét támasztja alá.

A Bibliából vett érv a nyitott teizmus mellett nemcsak azért szorult háttérbe, mert gyenge. Ez is igaz, de tulajdonképpen kezdetből fogva az volt, hiszen nyilvánvaló, hogy a Biblia olykor úgy beszél Istenről, mintha az Úr mindent ellenőrzés alatt tartana – máskor pedig úgy, mintha időnként meglepődne azon, hogy milyen irányt vesznek az események, ami olykor csalódást okoz neki. A Biblia nem ad kulcsot ahhoz, hogyan kellene feloldannunk az ilyen ellentmondásokat, ezért mindig az értelmező filozófiai vagy teológiai előfeltevései döntenek a kérdésben.

Ha megértjük, hogy e nyilvánvaló gyengeség ellenére mégis miért a Bibliából vett érv állt eleinte a heves viták középpontjában, akkor az is világossá válik, hogy a nyitott teizmus miért volt befogadhatatlan a hosszabb történelmi múltra visszatekintő evangelikál felekezetek hivatalos teológiája számára. A történelmi evangelikál felekezetek (mint például a kálvinisták, az evangélikusok stb.) mind elfogadják a *sola Scriptura* elvet, azaz (valamilyen formában) azt vallják, hogy a Szentlélek által vezetett hívő számára a keresztény teológiai tételek mind levezethetőek a Bibliából (mivel a Biblia ehhez kellőképpen világos és egységes mű). A nyitott teizmus bívei viszont éppen azt kívánták megmutatni, hogy a Biblia szöveg inkább az ő, kockázatot vállaló és nem mindent kontrolláló istenképüket támasztja alá. Ennen nézve érthető, miért kellett a hosszabb történelmi múltra tekintő evangelikál felekezetek teológiájának ellenségesen viszonyulnia a nyitott teizmushoz. Hiszen ha a nyitott teizmus adja meg az Írás helyes értelmezését Isten világhoz való viszonyáról, akkor a hagyományos evangelikál értelmezés a Biblia helytelen értelmezése. Tehát ebben az esetben a hagyományos teológiai elgondolás Istenről valójában nem a Biblia talaján áll, hanem valami másra épül. Harciasabb pillanataikban a nyitott teisták nem voltak restek rámutatni arra, hogy szerintük mire: a pogány görög filozófiára, amely a változatlanságot eszményének tekintette és a jövőt sorsszerűnek. E keretben tehát a nyitott teizmus igazsága egyszerűmond azt is jelenteté, hogy a hagyományos evangelikál egyházak valóságosan nem követik a *sola Scriptura* elvét, és éppen úgy a görög filozófia túlzott befolyása alatt állnak, mint a szokásos protestáns vádak szerint a katolikus egyház. Ezért úgy vélem, hogy a nyitott teizmus csak azoknak a felekezeteknek a teológiájában verhet hosszú távon gyökeret, amelyek nem rendelkeznek túlságosan hosszú teológiai múlttal, vagy nem vallják a *sola Scriptura* elvét.

Rice könyvének második felében már nem futamodik meg az éles kérdésektől, sőt bátran nyúl teológiailag „rázós” problémákhoz is. A könyvnek ez a része arra teszi kíséletet, hogy megmutassa, a nyitott teizmust hogyan lehet kitérjesztési olyan témákra, mint az isteni természet metafizikája, a Szentháromság, az emberi természet metafizikája (különös tekintettel a szabad akaratra), a krisztológia, az egyház teológiai szerepe, valamint az eszkatológia (a végidőkről szóló teológiai tanítás). Előfordul, hogy Rice leteszi a garast egy-egy teológiai megoldás mellett, máskor csak ismerteti, hogy milyen irányokba indulhat el a nyitott teizmus képviselője, ha egy-egy problémát meg szeretne oldani. A továbbiakban röviden összefoglalom azt a teológiai képet, melyet Rice maga is elfogad, és nem csupán egyetlen lehetséges opcióinak tekint a sok közül.

Rice, ahogy a nyitott teisták túlnyomó többsége, megtartja Isten tradicionális meghatározását, amely szerint Isten mindenütt, mindenkinek és morálisan tökéletes lény, aki a világot a semmiből teremtette, és időnként valamilyen módon bevatkozik a világ folyásába. Istennek e tulajdonságait is a hagyományos módon fogja fel, leszámítva azt, hogy – Rice és a nyitott teizmus szerint – Isten nem látja előre az összes jövőbeli eseményt. Ennek a fő oka az, hogy az emberek képesek szabad döntésekre. Ezeket a döntéseket többféleképpen is meghozhatják. A végkimenetel előzetesen semmilyen módon nem meghatározott, és semmiféle módon nem létezik azelőtt a pillanat előtt, hogy a cselekvő meghozná a döntését. Ám mivel e jövőbeli szabad döntések se nem előzetesen determináltak, se nem léteznek meghozásuk pillanatáig, ezért metafizikailag lehetetlen, hogy bárki a döntés pillanata előtt vagy azon kívül tudja, mi lesz a döntés kimenetele. Hiszen egy nem létező döntés kimenetelelőtt éppen úgy nem lehet tudásunk, mint egy nem létező szám osztóiról. Rice szerint Isten mindent tud, amiről metafizikailag lehetséges tudni – ám a szabad döntések kimenetele nem tartozik ezek közé. Ugyanakkor a szerző amellett érvel, hogy a nyitott teizmusnak igenis forradalmi módon át kell alakítnia az Isten teremtésére vonatkozó tan tartalmát – bár ennek nem elsősorban az olyanféle attribútumokat kell érintenie, mint a mindentudás vagy a mindenhatóság. A nyitott teisták Rice szerint Isten változatlanságát kell radikálisan tagadniuk.

Minden nyitott teista úgy gondolja, hogy az idő előrehaladtával Isten valamiféleképpen megváltozik. Például egyre többet tud az eseményekről – neki is meg kell várnia, hogy az emberek szabad döntései megszülesseenk, hogy megismerhesse a kimeneteliüket. Ugyanakkor Rice tovább megy ennél: Isten nemcsak azért változik, mert egy folyamatosan változó világgal áll viszonyban, hanem azért is, mert Isten szenthárosságos élete ezt implikálja. Az Atya, a Fiú és a Szentlélek között lévő szeretetkapcsolat valódi önátadást és elfogadást jelent, azaz valódi, változást magukban foglaló interakciókat. Ha Krisztusban valóban megtesestult Isten, és tökéletesen megmutatkozott a Fiú és az Atya között lévő szeretetkapcsolat lényege, akkor nem lehet mellőlem a kommunikáció és szeretetkapcsolat időbeliségre, hanem e kapcsolat lényegéhez kell hogy tartozzon. Ezzel összhangban Rice úgy véli, hogy az isteni személyek közti interakciók is el kell hatnia a szabadságnak, és – a szerző még ettől az erős állítástól sem riad vissza! – *Istu* Krisztusnak mint a megtestesült örök Fiának is szabadságban állt, hogy engedetlenné váljon az Atya akaratával szemben, és bűnt követsen el.

A nyitott teizmus szerint Isten nemcsak Fiának a világba küldésével, de a teremtéssel magával is nagy kockázatot vállalt. Isten nem tudhatja előre, hogy ki fogadja el és ki utasítja el őt, ezért elvben annak is megvan az esélye, hogy mindenki az utóbbit választja. A nyitott teizmus teljes mértékben felmenti Istent a felelősség alól: az Ír semmilyen módon nem akarja létrehozni a mostán rossz és egyes egyedek végső elkárhozását, és nem is hozza létre. Mégis felszínre hoz egy újfajta morális problémát, amely korábban ismeretlen volt a tradicionális istenkép felől nézve. Nevezetesen: hogyan hozhatott Isten felelős döntést a teremtésről, ha egyszer nem lehetett biztos benne, hogy bárki is a kárhozat helyett az életet és Őt fogja választani? Rice kicsit leegyszerűsítve a következő választ adja erre a problémára: Isten elég okos és hatalmas ahhoz, hogy minimalizálja annak a kockázatát, hogy senki vagy csak *nagyon kevesen* fognak felé fordulni, és vele szeretetkapcsolatba lépni. Ezt a választ azonban elég gyengének tartom – különösen annak fényében, hogy a szerző szerint Krisztus elbukhatott volna, jóllehet hívő keresztényként fenntartja, hogy Krisztus megvallhó munkája nélkül az emberiség nem üdvözülhetett volna. Hiszen így Isten terve – az Úr minden leleménye és hatalma ellenére – totális kudarcot vallott volna, ha a Názáreti Jézus csak egyszer is enged a kísértésnek.

A nyitott teizmus csak akkor lenne képes megfelelően kezelni ezt a problémát, ha alaposabban megvizsgálná az emberi szabadság határait. Még ha igaz is az a metafizikai állítás, hogy a szabad akaratral rendelkező egyének előtt olykor egynél több döntési alternatíva áll nyitva (azaz döntésik semmilyen értelemben sem determinált), ez még nem jelenti azt, hogy ne létezzenek például olyan pszichológiai törvényszerűségek, melyek erősen behatárolják a valóban választható lehetőségek körét. A nyitott teisták a szabadság határainak vizsgálatával elkerülhetnék, hogy Isten számára a történelem és az idővontonet sztné alig kiszámítható, kaotikus folyamatként jelenjen meg. Rice könyve megmutatja, hogy a nyitott teisták már megkezdték ezeknek a nehézségeknek a felderítőkezését, de azt is, hogy e fontos teoretikus feladat még koránt sincs elvégezve.

Rice könyve részletgazdag és jól rendszerezett tablót kínál az olvasónak a nyitott teizmus történetéről, problémáiról és e problémákra adható lehetséges válaszokról. Ám a szerző a legérdekesebb teológiatörténeti kérdésekkel nem néz szembe, és nem törekszik arra, hogy a nyitott teizmust fenyegető problémákra kimerítő választ kínáljon. A nyitott teizmus jövője tehát nyitott, jóllehet nincs sok esély rá, hogy a jelentős történelmi múltral rendelkező, kizárólag a Biblára támaszkodó felekezetek teológiái valaha is befogadják a tanítéseit.

A szerzőa recenzió megírásakor a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatói Ösztöndíjában (BO/00432/18/2), valamint a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal – NKFIH Posztdoktori OTKA Posztdoktori Kiválósági Program (PD131998) támogatásában részesült. A tanulmányhoz vezető kutatás során a szerző az OTKA K132911 és K123839 projektjeinek, illetve az ELTE BTK Felsőoktatási Intézményi Kiválósági Program „Önvezető autók, automatizáció, normativitás: Logikai és etikai kutatások” kutatócsoportjának támogatását élvezte.

Share

Kiskatt

← Previous
negatívus gyilkosság

Next →
sem volt idő

Bernáth László

Fiatal kutató az MTA BTK Filozófiai Intézetében, illetve egyetemi adjunktus az ELTE BTK Filozófia Intézetében. 2016-ban az ELTE-n szerezte meg PhD-fokozatát. Kutatási témája a morális felelősség és a szabad akarat problémái, valamint azok a filozófiai kérdések, melyeknek egyaránt van metafizikai és etika aspektusa. Önálló tanárként főkint nyelvfilozófiáról és XX. századi angolszász filozófiatörténetről szóló kurzusokat tart a PPKE BTK Filozófia Tanszékén. 2019-ben jelent meg könyve: Morális felelősség, érdem és kontroll – A morális felelősség metafizikája (L'Harmattan Kiadó). *Tovább*

Több bejegyzés

friss műút

Műút
Tetszik az oldal 0 E kedvelés

Legutóbbi hozzászólások

- Adam Csillag - Jegyzetek a Hanis Marseille-ben (Walter Benjamin) fordítása közben
- igenigen - Kedves Irén!
- Réthy Katalin - Miskolci könyvbeti megnyitó, 2021
- Gáspár Miklós TAMÁS - Vers
- Fanni Havas - Géza életregénye

Kategóriák

Budapest Pride 2015 CineFest 2016 csehy zsuzsanna
deákpoézis 2014 Deákpoézis 2013
Deákpoézis 2015 Deákpoézis 2016
Deákpoézis 2017 deákpoézis2018 deákpoézis2018
dwa bratanki emdrémyhatósági Garaczi 60
Gömbhalmaz-hétvége herschel07769 kemp2013
kritikusvita Műszerly100 norveg Nyilas 50 Nádas
szoveggyar tabor 2014 Szöveggyár 2015
Szöveggyár 2016 Szöveggyár 2017
Szöveggyár 2019 Szöveggyár tábor 2015 td75 vers verse
Závada Péter

Tweetek @must_folyoirat felhasználótól

Műút
@must_folyoirat
Bodor Ádám prózája a friss Műúbt!
must.hu/archives/51058

Miliu
Bodor Ádám prózája a friss Műúb...
must.hu

2019. ápr. 25.

Műút
@must_folyoirat
Bodor Ádám prózája a friss Műúbt!
must.hu/archives/51058

Miliu
Bodor Ádám prózája a friss Műúb...
must.hu

2019. ápr. 25.

Bedagyazott Megtekintés Twitteren

Copyright © 2021 . All Rights Reserved. | Clean Journal by **Catch Themes**

Vélemény, hozzászólás?

Az email címet nem tesszük közzé. A kötelező mezőket * karakterrel jelöltük

Hozzászólás

Név *

E-mail cím *

Honlap

Hozzászólás küldése